

CHESTIUNEA BASARABIEI ÎN SPAȚIUL GEOPOLITIC EUROPEAN: LA ÎNCEPUTURI ȘI ÎN PREZENT

Aurelian LAVRIC

Catedra Relații Internaționale, FRIȘPA

In 1812 the issue of Bessarabia has emerged as a geopolitical problem, involving some of the influential states in Europe of that period of time. Currently, the problem can be solved within the European and international geopolitical context, involving the EU and the USA. Today the issue of Bessarabia regards the fact that the Republic of Moldova still is in the area of influence of the Russian Federation (and the fact of the presence of the Russian army in the Bessarabian city of Bender), and its solving means the country's accession to the European Union, namely the entry in the area of the European civilization. Detaching of Republic of Moldova from the Russian geopolitical area will take place when there will be brought together two elements: 1) will and actions of the Moldavian political elite and of the people of the Republic of Moldova for leaving the Russian sphere of influence and 2) support from the EU and from the USA for such actions. In the present article there are presented and analyzed some causes and consequences of the Russian annexation of the Bessarabia in 1812.

1812: datele chestiunii Basarabiei

În anul 2012 se împlinesc 200 de ani de la anexarea de către Imperiul Rus a teritoriului dintre Prut și Nistru al Principatului Moldova, denumit de autoritățile țariste ocupante „Basarabia”. Factorul politicii rusești a fost hotărâtor în apariția problemei Basarabiei în contextul geopolitic european. Încă în *Testamentul lui Petru I*, document considerat de unii cercetători drept o ticluire a Ohrancăi țariste (poliția secretă), a fost arătat vectorul expansiunii de mai departe a statului rus, confirmat în mod uimitor de evenimentele ce au urmat – spre Balcani și spre Constantinopolul cu strămtorile Bosfor și Dardanele. Petru I scria: „A se apropia cât s-ar putea mai mult de Costantinopol și India, că acel ce va stăpâni acolo va fi cel adevărat stăpânitor al Lumii” [1]. În text sunt formulate direct, deschis scopurile geopolitice expansioniste ale Imperiului Rus. În acest text Petru I s-a adresat tuturor „pogorătorilor noștri și moștenitorilor tronului și guvernului nației rosienesti”, îndemnându-i să promoveze o politică de stat mare, expansionistă în Europa Centrală și de Sud-Est și în Asia (declarativ – împotriva turcilor, dar *de facto* împotriva popoarelor din aceste regiuni, prin ocuparea lor). „Poporul rosienesc” era „chemat a stăpâni în viitorime toată *Europa*” [2].

Începutul raporturilor interstate moldo-ruse a fost marcat de anul 1711, când la Luțk domnitorul Dimitrie Cantemir și țarul Petru I au semnat un tratat „de prietenie”, prin care Rusia garanta integritatea teritorială a Moldovei, granițele ei, inclusiv granița de pe Nistru: „Pământurile Principatului Moldova (...) sunt cuprinse între râul Nistru, Camenița, Bender, cu tot ținutul Bugeacului, Dunărea, granițele țării Muntenești [Valahiei] și ale Transilvaniei și ale Poloniei” [3]. Petru I a pornit o campanie militară împotriva turcilor pentru a-i alunga din Moldova, dar armata rusă a fost înfrântă în bătălia de la Stănilești (1711), în urma căreia Dimitrie Cantemir și 400 de familii boierești se refugiază în Rusia. Tratatul încheiat cu Petru I este important, deoarece Rusia a garantat integritatea teritorială a Principatului Moldova pe al cărei teritoriu se aflau, în acea perioadă, mai multe raiale – zone pe care nu le controla și care se aflau sub jurisdicția directă a Turciei. În ceea ce privește sudul regiunii moldovenești dintre Prut și Nistru, se știe că, pe timpul domniei lui Ștefan cel Mare, sultanul Baiazid al II-lea ocupă cetățile Chilia (14 iulie 1484) și Cetatea Albă (5 august 1484), în jurul cărora a constituit raiale. Pe timpul domniei lui Petru Rareș, la 15 septembrie 1538 „Soliman intră în Suceava. Trădat de mării boieri, Petru Rareș se refugiază în cetatea Ciceului (28 sept.). Ștefan Lăcustă este numit de către sultan domn. Bugeacul și Tighina sunt anexate Imperiului Otoman. [Are loc] Instaurarea dominației otomane asupra Moldovei” [4]. Referindu-se la drama Moldovei din acel moment, Nicolae Iorga notează: „Acest Ștefan era înconjurat de Turci, cari-l păzeau împotriva boierilor, și, cu acest prilej, Moldova suferi o pagubă mare prin smulgerea întregului Ținut care se întinde între linia Băcului și raiaua cetăților Chilia și Cetatea-Albă” [5]. Deci, jumătatea sudică a teritoriului moldovenesc dintre Prut și Nistru era acum sub jurisdicție turcească. Turcii au redenumit Tighina cu toponimul Bender, au reconstruit cetatea și au instituit încă o raia: „Sultanul Soliman, care intră în *Suceava*, merse până la Tighinea, vadul cel mai însemnat al Nistrului, și aici el făcu să se clădească o cetate nouă, pe care o numi *Bender* sau „Poartă”, și în care așeză Ienicerii săi” [6]. Pe de altă

parte, deja la începutul secolului al XVII-lea tătarilor unei hoarde „li se îngăduia să steie, vara ca și iarna, în locurile șese, nelocuite până atunci, ale *Bugeacului*” [7]. Această așezare a lor în sudul regiunii dintre Prut și Nistru a avut urmări nefaste asupra întregii Moldove, datorită atacurilor și jafurilor pe care le întreprindeau asupra restului Principatului Moldova, ca și asupra Valahiei. („Către mijlocul secolului al XVIII-lea, hoardele tătare care trăiau în stepa Bugeacului încep să părăsească această provincie și se retrag spre Crimeea. În 1806 în sudul Basarabiei nu mai existau decât aproximativ 5000 de tătari, care, în anul următor, au abandonat definitiv Bugeacul” [8].)

De asemenea, turcii au anexat ținutul Hotin. La 1699, după pacea de la Carlowitz, Imperiul Otoman a fost obligat să cedeze raiaua Cameniței. Pentru a-și reconsolida forțele în zona respectivă, turcii aleg Hotinul pentru a crea o nouă raia, datorită așezării geografice favorabile și, de asemenea, pentru că acolo se afla cea mai puternică cetate din Moldova. Din aceste cauze, la 1713 turcii preiau controlul asupra cetății, iar la 1715 ținutul este transformat în raia. „Din acest moment, ținutul și cetatea Hotinului au devenit cel mai de nord punct strategic al Imperiului Otoman, având ca funcție internă păstrarea influenței sale în Principatele Române, iar ca funcție externă supravegherea deplasărilor de trupe din statele vecine – Imperiul Rus, Polonia și Imperiul Habsburgic. La 1718, hotarele raialei au fost stabilite definitiv, luând configurația fostului ținut moldovean și devenind una dintre cele mai mari raiale” [9].

De menționat că un interes special față de o parte a teritoriului moldovenesc dintre Prut și Nistru – ținutul Hotinului – a manifestat Imperiul Habsburgic. După războiul ruso-turc din 1769-1774, în urma căruia Austria a anexat partea nord-vestică a Principatului Moldova, pe care a denumit-o „Bucovina”, „au apărut probleme și privitor la delimitarea Bucovinei, austrieicii intenționând să ocupe și nouă sate din raia [raiaua Hotinului – n.n. *A.L.*], dar olatul și-a păstrat vechea configurație. Chiar și după consumarea problemei delimitării Bucovinei, Imperiul Habsburgic n-a pierdut din vedere această zonă. Iosif al II-lea năzuia să alipească cetatea Hotinului la Imperiu. Astfel, în războiul ruso-austro-turc din 1787-1791, austrieicii atacă și ocupă Hotinul, unde este instaurată o administrație asemănătoare celei din Bucovina, dar la 30 ianuarie 1793 au fost nevoiți să se retragă din Hotin, după un an de la încheierea păcii, fiind reinstaurată vechea administrație otomană” [10].

În 1740 Rusia ajunge la Bugul de Sud. După războiul ruso-turc din 1735-1739, țarul și sultanul au încheiat, la 12 septembrie 1740, la Belgrad tratatul intitulat „Statutul pentru stabilirea de către Rusia a graniței Rusiei și Turciei, a graniței Moldovei pe Bug” [11]. Ca rezultat, Rusia își impune frontiera pe Bugul de Sud. De abia în 1792-1793, în timpul conducerii Ecaterinei II, Rusia ajunge la Nistru și Principatul Moldova devine o zonă a intereselor directe ale Imperiului Țarist.

Deși diferite părți din teritoriul Principatului Moldova – aflat „în calea răutăților” – au fost anexate și înainte de 1812 de alte imperii decât cel țarist (Imperiul Otoman, Imperiul Habsburgic), anume încorporarea Moldovei de Est (Basarabiei) de către Rusia a reprezentat un eveniment ale cărui repercusiuni sunt vizibile și astăzi.

Moldova și Basarabia „intră în sistemul geopolitic european cu ocazia unuia dintre cele două tratate de pace de la **Tilsit** (un oraș din estul Prusiei, actualmente Sovetsk, în regiunea Kaliningrad). La **7 iulie 1807** Franța și Rusia, în persoana împăraților Alexandru I și Napoleon I, au semnat un tratat. Acesta a pus capăt războiului dintre Imperiul Rus și Imperiul Francez și a pus începutul unei alianțe între cele două imperii, care și-au impus puterea aproape asupra întregii Europe continentale. Cele două state au convenit în secret să se ajute unul pe altul în dispute – Franța s-a angajat să ajute Rusia împotriva Imperiului Otoman, în timp ce Rusia a fost de acord să se alăture sistemului continental împotriva Imperiului Britanic. Napoleon de asemenea l-a convins pe Alexandru să instige un război finlandez împotriva Suediei pentru a o forța să adere la Sistemul Continental. Deși Rusia și-a exprimat intenția să încorporeze Principatele Dunărene, în fața refuzului Franței, „în mod clar, țarul a fost de acord **să evacueze Valahia și Moldova** [adică, s-a obligat să-și retragă trupele n.n., *A.L.*], care fuseser ocupate de forțele rusești în cadrul războiului ruso-turc, [în] 1806 (...)” [12]. De asemenea, insulele Ioniene și Cattaro capturate de Rusia urmau să fie transmise Franței. Ca recompensă, Napoleon a garantat suveranitatea Ducatului Oldenburg și a mai multor state mici conduse de rudele germane ale țarului. De remarcat faptul că la 7 iulie 1807 o putere a Europei occidentale (Franța) a susținut Moldova în fața tendințelor de acaparare ale Rusiei. La 9 iulie 1807 a fost semnat un tratat între Franța și Prusia, în urma căruia ultima pierdea aproximativ o jumătate din teritoriul pe care îl avea înaintea războiului, dar își păstra independența. Pe acele teritorii Franța a creat Regatul Vestfaliei, Ducatul Varșoviei și orașul liber Danzig. Alte teritorii cedate au fost acordate altor state sateliți ai Franței și Rusiei. Rusia a susținut în negocieri păstrarea independenței de către Prusia.

Conjunctura internațională s-a schimbat însă în mod radical cu un an mai târziu. Războiul ruso-turc avansa și Rusia era învingătoare. „Napoleon Bonaparte știa foarte bine că dacă ar fi permis Rusiei să desființeze Turcia ca mare putere, nu ar mai fi putut niciodată să încheie o pace cu Anglia, deoarece Turcia, cu toate slăbiciunile ei evidente – ajutată în mod substanțial – era singura putere capabilă a stăvili înaintarea Rusiei în Asia. Pe de altă parte, Napoleon spera să poată încheia o pace cu Anglia, deoarece știa tot atât de bine că fără o pace cu Anglia nu va putea niciodată să aspire la o pace durabilă – în termenii săi – pe continentul european. Speranța aceasta s-a risipit definitiv numai atunci când Napoleon a luat cunoștință de discursul regelui Angliei în Parlamentul britanic, din ianuarie 1808, în care acesta declara că nu va încheia niciodată pace cu Napoleon” [13]. În aceste condiții, „**Napoleon se decide să satisfacă cererea Rusiei de a-i permite să anexeze Moldova și Valahia** (sublinierea ne aparține), astfel că pe data de 2 februarie 1808 îi scrie țarului Alexandru I o scrisoare (caracterizată și astăzi drept un model de diplomatie), în care deși nu se găsește niciun rând prin care să-i promită împărțirea Imperiului Otoman, prin faptul că făcea planuri pentru o campanie comună ruso-franceză pentru cucerirea Indiei, a avut darul să excite imaginația anturajului lui Alexandru I și să creeze convingerea unei împărțiri iminente a Turciei” [14].

Generalul Sebastiani, ambasadorul Franței la Constantinopol, propune Înaltei Porți să accepte **cedarea Principatelor Dunărene**. Pe data de 15 februarie 1808, Divanul răspunde: „Niciodată Sublima Poartă nu va consimți să cedeze Moldova și Valahia. Ea va prefera războiul” [15]. Sebastiani își dă seama că nu mai poate influența politica Turciei, așa că pe 27 aprilie 1808 părăsește Istanbulul. „Fără a întrerupe tratativele ruso-turce de la Paris, Napoleon Bonaparte și Țarul Alexandru I se întâlnesc la **Erfurt [în Turingia, Germania] (27 septembrie – 14 octombrie 1808)** (sublinierea ne aparține), unde cei doi împărați semnează o nouă **convenție secretă** (sublinierea ne aparține), prin care Napoleon, printre altele, se declară de acord ca Rusia să anexeze Finlanda și cele două Principate Dunărene”, „precum și să fie începute tratative directe între Turcia și Rusia, fără medierea Franței. Cu alte cuvinte, Franța făcuse toate concesiunile cerute de Rusia, obținând în schimb doar aderarea Rusiei la blocul continental” [16], aderare care pentru Rusia nu a însemnat nimic. Deși împărații Napoleon Bonaparte și Alexandru I s-au înțeles ca Rusia să nu se amestece în afacerile europene ale lui Napoleon, iar rușii urmau să adere la blocada continentală împotriva Angliei (și, eventual, pe viitor, să organizeze o campanie comună împotriva englezilor în India), Rusia nu și-a respectat angajamentul privind blocada. (Cooperarea între Rusia și Franța în cele din urmă a dat faliment în 1810, când țarul a început să permită navelor neutre să ancoreze în porturile rusești. În 1812, Napoleon a trecut râul Neman și a invadat Rusia, în încercarea de a o pedepsi pentru nerespectarea acordului ruso-francez, pierzând însă războiul.)

Între timp, în urma presiunilor exercitate de Franța asupra Turciei, „Marele Vizir Bairaktar propune Rusiei tratative directe ruso-turce. Rușii răspund că refuză tratativele directe cu Turcia, dar prelungesc armistițiul de la Slobozia, până la terminarea tratatelor de pace ruso-turce, mediate de Franța la Paris. Pe data de 29 octombrie 1808, curierul care aduce lui Prozorovski [comandantul armatei ruse în Principatele Dunărene – *n.n.*] tratatul de la Erfurt, sosește la Focșani și imediat trimite un ofițer la Constantinopol pentru a fixa locul tratatelor directe de pace. Dar acesta nu poate decât să asiste la tulburările din capitala Turciei, care aduc moartea Marelui Vizir Bairaktar” [17]. În convenția de la Erfurt se menționa [Art.5]: „Înaltele părți contractante se angajează să considere drept condiție absolută a păcii cu Anglia ca ea să recunoască Finlanda, Țara Românească [Valahia] și Moldova ca făcând parte din Imperiul Rus. (...) [Art. 8]: Împăratul Napoleon recunoaște numita reunire [?] și hotarele Imperiului Rus în această parte extinse până la Dunăre” [18].

După desemnarea noului vizir, în 1810 Rusia trece la punerea în practică a planului de anexare a celor două Principate Dunărene, propunând Istanbulului semnarea unui tratat de pace incluzând această anexare: „Principatele Moldova, Valahia Mare și Mică (adică, Muntenia și Oltenia) și **Basarabia** (sublinierea ne aparține) se alipesc prin acest tratat de pace pe veci Imperiului Rus cu orașele, cetățile și satele, cu locuitorii acestora de ambele sexe și cu averea lor. Fluviul Dunărea va fi de acum înaintea granița între cele două imperii” [19]. „Diplomația țaristă informa Curtea de la Viena că țarul, modest, se mulțumește «a dobândi printr-un tratat Valahia, Moldova și **Basarabia**»” (sublinierea ne aparține A.L.) [20]. Atunci a început târguiala între Turcia și Rusia pe seama Principatelor Dunărene. Văzând că Turcia nu cedează, în septembrie 1811 țarul își limitează cererea „doar la Moldova”, apoi se declară mulțumit cu granița pe Siret. Până la urmă însă, „acceptă” granița pe Prut, anexând, cu acordul Turciei, nu doar „Basarabia” – „Bugeacul” (raialele Bender/Tighina, Ismail, Chilia și Akkerman/Cetatea Albă), ci și raiaua (fostul ținut moldovenesc) Hotin și ținuturile aflate între raiaua Hotin și raialele din Bugeac. Prutul nu a constituit niciodată o graniță teritorial-administrativă în

cadru Principatului Moldova. De exemplu, ținutul Iași cuprindea atât un teritoriu de pe malul drept, cât și un teritoriu de pe malul stâng al Prutului. De asemenea, ținuturile Dorohoi, Hârlău, Huși și Covurlui de-a lungul istoriei au cuprins și părți din teritoriul dintre Prut și Nistru. Pentru ca să manipuleze opinia publică europeană și să creeze impresia că ar fi vorba despre o provincie istorică, autoritățile statului ocupant au dat o denumire Moldovei estice, extinzând denumirea părții sudice – „Basarabia” – asupra întregului teritoriu de la Dunăre până la Hotin. Faptul că acest demers a fost unul artificial a fost demonstrat la 2 decembrie 1917, când Sfatul Țării al provinciei dintre Prut și Nistru (Basarabia), aflată atunci în cadrul Rusiei, a proclamat teritoriul respectiv drept republică, cu denumirea de „Moldovenească” și nu „Basarabeană”.

Denumirea „Basarabia” provenea de la dinastia domnitorilor valahi – Basarabii. Mircea cel Bătrân (1386-1394/5 și 1397-1418) a încorporat zona de la nord de gurile Dunării în Valahia. Ulterior zona respectivă a intrat în cadrul granițelor Moldovei, dar amintirea apartenenței sale de cândva la statul Basarabilor s-a păstrat prin denumirea de Basarabia, care i s-a înrădăcinat. În tratatele dinainte de 1812 se pare că prin „Basarabia” Rusia înțelegea ținutul „turcesc” dintre Nistru și Prut – Bugeacul (Basarabia, pe hărțile europene), cu raialele aflate sub jurisdicția Turciei: Bender (Tighina), Akkerman (Cetatea Albă), Chilia și Ismail. Deși în dialogul cu puterile occidentale, în special cu Franța, Rusia distingea Basarabia de Principatul Moldova, iscusința negociatorilor care serveau interesele țarului a permis anexarea părții răsăritene a Moldovei care nu făcuse parte din teritoriul aflat sub jurisdicție otomană, prin extinderea frauduloasă a denumirii de *Basarabia* la toate ținuturile dintre Dunăre și Hotin. Așadar, în 1812, atunci când Rusia a ocupat teritoriul moldovenesc dintre Nistru și Prut, Moldova nu își exercita controlul asupra întregului teritoriu în cauză, denumit de ocupanții ruși „Basarabia”. Doar o parte a interfluviului se afla sub jurisdicția autorităților de la Iași, iar restul ținuturilor (necontrolate de Moldova): raialele Hotin la nord, Bender, Chilia, Ismail, Akkerman și tatarlăcul Bugeac la sud – sub jurisdicția Turciei, ceea ce nu înseamnă că acestea nu erau teritorii moldovenești aflate sub ocupație străină, turcească. În 1812 în aceste ținuturi moldovenești s-a schimbat ocupantul: Rusia a înlocuit Turcia. Granița nordică a Bugeacului (teritoriu aflat sub jurisdicția Turciei) se afla, după cum scrie Nicolae Iorga, pe linia râului Bâc.

Astfel, la 16/28 mai 1812, în urma tratatului ruso-turc (păcii) de la București, s-a pus capăt războiului ruso-turc din 1806-1812. Tratatul este semnat de generalul M.I. Kutuzov (1745-1813), care i-a succedat pe Prozorovski (la comanda armatei rusești din Principatele Dunărene) și pe Galib Efendi, ministrul afacerilor străine al Turciei. Mare Dragoman al Imperiului Otoman era fanariotul Dimitrie Moruzi (decembrie 1808 – iunie 1812). Acesta, având în vedere funcția pe care o deținea, în ajunul invaziei Rusiei de către marea armată a lui Napoleon primește o scrisoare de la Napoleon Bonaparte, prin care acesta îl sfătuia pe sultan să nu încheie un tratat de pace până în momentul declanșării ofensivei franceze. Dimitrie Moruzi, care făcea parte din delegația ce ducea tratative în numele Turciei la București, de conivență cu partea rusă, însoțește Tratatul de Pace, pe care îl trimite la Constantinopol spre semnare, cu o scrisoare. În scrisoare arată că Kutuzov a amenințat că dacă tratatul nu este semnat în 10 zile, va trece peste munții Balcani și în acest caz tratatul va fi semnat la Adrianopol, nu la București, dar cu alte condiții. Complicitatea primului dragoman al Porții, care și-a trădat suveranul turc, s-ar fi datorat dorinței acestuia de a obține cu sprijinul Rusiei titlul de domnitor al Principatului Moldova, de asemenea promisiunii unui latifundiu (unei moșii) în Basarabia și unui inel foarte prețios (evaluat la 15 000 piaștri) dăruit de autoritățile țariste. Turcii se grăbesc să semneze Tratatul de Pace și îl expediază la București. Napoleon prinde firul trădării și-l semnalează sultanului. Pe drumul de întoarcere a delegației de pace turcești, la Șumla în Bulgaria, unde se afla cartierul general al marelui vizir Ahmed pașa, călăul sultanului îi taie capul lui Dimitrie Moruzi pentru trădare.

Mihai Eminescu, preocupat de problema Basarabiei, referindu-se la momentul 1812, notează că „Anglia au stăruit pentru încheierea păcii, că ea a silit pe sultan s-o iscălească. O flotă engleză era în Bosfor, care a silit pe turci de a nu se folosi de cumplita poziție în care se afla Rusia atunci [datorată iminentei campanii militare a Franței lui Napoleon împotriva Rusiei – *n.n.*]. Dar nici influența engleză n-ar fi fost în stare să *cucerească* Rusiei o provincie dacă nu era angajată o altă armă – rubla rusească și trădarea dragomanului Moruzi” [21]. Tratatul de la București a fost semnat de Galib Efendi, de aceea vina incriminată lui Dimitrie Moruzi (dezvăluită de W.Wilkinson, consulul general al Angliei la București în cartea sa „Tablou istoric, geografic și politic al Moldovei și Valahiei”) pare puțin exagerată. Trebuie ținut cont și de faptul că în timpul negocierilor, după un atac al armatei turce, rușii au atacat prin surprindere lagărul marelui vizir Ahmed pașa (pe malul drept al Dunării), care a fugit la Rușciuk. „De aici, înspăimântat, a cerut din nou pace lui Kutuzov,

mai ales că trupele sale din Țara Românească au fost încercuite de ruși și complet paralizate” [22]. În cele din urmă, marele vizir Ahmed pașa, aflat la Rusciuk, a răspuns generalului Alexandre de Langeron, trimis de comandantul Kutuzov într-o misiune confidențială: „Vă dau Prutul; nimic mai mult; Prutul sau războiul; am jertfit enorm până acum; Ismailul singur vă plătește războiul și mai aveți patru cetăți și o strălucită provincie” [23]. De notat că după ce în convenția secretă de la Erfurt (1808) Napoleon a consimțit cu privire la expansiunea rusească în principatele dunărene (anexarea acestora), în 1812 Franța, aflată în pragul unui război cu Rusia, era împotriva oricărei anexiuni rusești și vedea Turcia ca aliat: „Consulul francez [la București] era incredințat că turcii, în ajunul marelui conflict din Rusia, vor cere întreaga restituire a provinciilor pierdute” [24]. Practic, la 16/28 mai 1812, când era semnat Tratatul de Pace de la București, convenția franco-rusă de la Erfurt (octombrie 1808) era caducă. De data aceasta însă, Anglia – adversara Franței, dorind să ajute Rusia aflată în fața invaziei armatei lui Napoleon, a exercitat presiuni asupra Turciei pentru ca aceasta să încheie cât mai repede acordul de pace.

Intellectualul basarabean Pavel Gore dezvăluie alte detalii cu privire la cauzele expansiunii rusești în principatele Moldova și Valahia. Fără să nege semnificația testamentului lui Petru cel Mare („oricât de apocrif ar fi”), Gore scrie despre eforturile prințului Adam Georg Czartoryjski, viceministru al afacerilor străine al Rusiei, care a prezentat lui Alexandru I, la 1804, „un memoriu detaliat, în care arăta necesitatea imperioasă, din punctul de vedere al intereselor rusești, de a reconstitui Regatul Poloniei sub protectoratul Imperiului Rusesc. Recunoscând că asemenea reconstituire și renunțare la stăpânirea necondiționată rusească asupra Poloniei ar cere compensații, Czartoryjski arăta Împăratului posibilitatea largă de a avea aceste compensații pe socoteala «Imperiului Otoman» («turcul plătește»)” [25].

Pentru a da o apreciere cedării Basarabiei de către Imperiul Otoman în favoarea Imperiului Rus în 1812, trebuie evocate capitulațiile (acordurile) dintre Moldova și Poartă – element de bază al raporturilor moldoturce în perioada medievală. Prima a fost încheiată în 1511 cu domnitorul Moldovei Bogdan. A doua în 1529 cu Petru Rareș. În aceste acorduri se stipula că „Poarta e obligată de-a apăra Moldova contra oricărei agresiuni” și că „granițele Moldovei se vor păstra intacte în toată întinderea lor” [26]. Deși unii istorici contestă autenticitatea acestor „capitulații”, principiul luării sub protecție a unui stat care s-a supus benevol și al apărării granițelor sale (în schimbul unui tribut) de către puterea suzerană este cunoscut în lumea islamică, cea căreia îi aparținea Imperiul Otoman. În 1699 a luat sfârșit un conflict între Imperiul Otoman și statul polon prin pacea de la Carlowitz. Partea de nord a Țării Moldovei, care se afla sub ocupație polonă, a fost restituită. Despre pacea încheiată letopisețul țării spune: „Leșii încă cerea tare Țara Moldovii, dar turcii au răspuns leșilor pentru Țara Moldovii, dzicînd că Țara Moldovii nu pot să o dea să le fie lor podani că este volnică, că turcilor este închinată, nu este luată cu sabia. Decii leșii, văzînd așe, s-au așezat întru cesta chip: cetățile Moldovei și mănăstirile cîte au luat și cît locu, tot să-l dea înapoi moldovenilor. Și turcii să dea cetatea Camenița leșilor, cu tot olatul ei, și Ucraina și pre nohai să-i ridice pe toți din Bugeacu să să ducă la locul lor piste Don, să rămîie numai bugegenii [bugecenii]. Și Hotinul să nu-l tocască turcii niciodată, nici altă cetate să nu facă în Moldova turcii, nici pașe să nu puie” [27]. La 1700 regele Poloniei trimite un sol la Istanbul pentru ca „să arate dragomanilor otomani instabilitatea de la frontiera moldo-polonă și să ceară rectificarea hotarelor în folosul regatului prin includerea ținuturilor Hotin și Cernăuți în componența lui. Poarta Otomană nu a cedat însă și granițele au fost restabilite, prin tratatul de delimitare din 14 octombrie 1703, „pe linia anterioară războiului” [28]. Același argument – necedarea Moldovei, deoarece e țară „închinată, nu cucerită cu sabia” – a fost folosit în 1718 într-un răspuns dat autorităților austriece. „Deși la pacea de la Passarowitz Poarta declara că nu poate ceda Austriei Moldova, fiind țară închinată, nu supusă cu sabia, totuși ea mai târziu [1774] cedează Bucovina, iar în anul 1812 Basarabia, adică ținutul Hotinului, o parte bună a Moldovei și Basarabia proprie [propriu-zisă, – n.n.] până la Dunăre” [29]. (Prin tratatul de la Passarowitz (în Voivodina) din 21 iulie 1718 s-a încheiat războiul dintre Imperiul Otoman, pe de-o parte, și Imperiul Habsburgic și Republica Venețiană, de cealaltă parte. Trupele imperiale austriece au înfrânt pe otomani, care au cedat Casei de Habsburg Banatul Timișoarei, Serbia de Nord, inclusiv Belgradul, nordul Bosniei și Oltenia). Turcia a încălcat până la urmă, în 1775 și în 1812, prevederile capitulațiilor (acordurilor) încheiate cu Moldova.

În 1812, după anexare, autoritățile țariste stabilesc Benderul [30] ca centru administrativ al provinciei pe care au creat-o pe teritoriul estic moldovenesc, mai târziu administrația fiind mutată la Chișinău. Prin anexarea Basarabiei, Rusia se întărește geopolitic în Europa de Sud-Est. În urma anexării, Rusia a impus regimul de ocupație – o administrație formată din străini – și a trecut treptat la asimilarea populației autohtone. În 1830

Rusia a închis frontiera pe Prut [31]. „Limba română [numită „moldovenească”], care după 1812 era facultativă în școlile basarabene, a fost suprimată definitiv la 1873” [32]. Conform unor estimări, înainte de unirea Basarabiei cu România în provincie erau 1082 școli primare rusești și nici o școală primară românească. De asemenea, s-a efectuat o colonizare a noii provincii, mai ales a Bugeacului: „Astfel, pe parcursul perioadei 1812-1917, Basarabia a fost colonizată cu 30 de sate bulgărești [inclusiv găgăuzești – *n.n.*], cu 27 de sate cu populație germană în Bugeac, cu 16 sate de evrei, cu 11 sate rusești și căzăcești, cu 2 sate de țigani și cu 1 sat de elvețieni, în total 124 de sate, ceea ce echivala cu o jumătate din numărul târgurilor și satelor mari ale Basarabiei” [33]. Se știe că în Bugeac există și un sat albanez – comuna Caracurt, plasa Bolgrad, jud. Ismail. Către 1848 în Basarabia erau peste 1760 de sate, orașele și târguri [34].

Rusia și-a legitimat anexarea, din 1812, a Basarabiei la Congresul de la Viena (1 noiembrie 1814 – 9 iunie 1815), conferință a statelor europene desfășurată la sfârșitul războaielor napoleoniene cu scopul de a restaura ordinea conservatoare existentă înaintea izbucnirii Revoluției Franceze, prin restabilirea vechilor regimuri absolutiste, și de a înlătura, prin stabilirea de noi granițe, urmările ocupației franceze în Europa. Cu regret, stabilirea noilor granițe în Europa a vizat și recunoașterea instalării graniței Rusiei pe Prut și a anexării jumătății estice a teritoriului Principatului Moldova.

La începutul secolului al XIX-lea teritoriul dintre Prut și Nistru s-a aflat la intersecția intereselor geopolitice a trei imperii: Rusia, Austria și Turcia. Până la urmă, Imperiul Rus și-a impus supremația asupra părții estice disputate a Principatului Moldova. Prin Tratatul de Pace de la București (1812) Moldova pierdea teritoriul său din stânga Prutului – ținuturile Iași (partea acestuia de pe malul stâng al Prutului, numită ulterior ținutul Bălți), Soroca, Orhei, Lăpușna, Hotărniceni, Codrul Tigheciului și Greceni. Poarta renunța la raialele Hotin, Bender, Akkerman, Chilia, Ismail și Reni și la tatarlâcul din Bugeac – teritorii moldovenești pe care le anexase anterior. Pierderea teritoriului moldovenesc în cauză a slăbit Țara Moldovei.

Există unele asemănări și deosebiri între Convenția secretă ruso-franceză de la Erfurt din 1808 și Tratatul de neagresiune sovieto-german („pactul Molotov-Ribbentrop”), cu protocolul său adițional secret, din 23 august 1939 de la Moscova, care a condus la reanexarea, de această dată de către Rusia Sovietică, a teritoriului Basarabiei. Cu toate că la 1808 Napoleon, iar în 1939 Hitler erau figuri aflate în dizgrația cancelariilor statelor europene influente, aceasta nu a împiedicat Rusia să păstreze Basarabia atât după înfrângerea lui Napoleon, cât și după înfrângerea lui Hitler. O asemănare ține și de faptul că atât în 1812, cât și în 1940, anexarea Basarabiei de către Rusia a avut loc în urma împărțirii zonelor de influență cu statul ce își exercita supremația pe continentul european, prin acorduri secrete încheiate de Rusia cu acesta. Deosebirea ține de faptul că în 1812 convenția de la Erfurt era caducă, Franța stăruind ca Turcia să nu cedeze nimic din Moldova (atunci Anglia a stăruit ca Turcia să încheie cât mai repede tratatul de pace cu Rusia, pentru a-i permite Rusiei să-și replieze forțele și să opună rezistență armatei lui Napoleon), în timp ce în 1940 tratatul de neagresiune sovieto-german era în vigoare, iar Germania, la rândul său, a forțat guvernul de la București să cedeze Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța.

În pofida eforturilor (din 1812 până în 1918) de înstrăinare a provinciei, populația autohtonă a Basarabiei a rezistat și a păstrat limba și cultura strămoșilor. Proclamarea la 2 decembrie 1917 a Republicii Democratice Moldovenești în cadrul Rusiei, apoi proclamarea la 24 ianuarie 1918 a Republicii Democratice Moldovenești independente și, în sfârșit, votarea de către Sfatul Țării – la 27 martie 1918 – a unirii Republicii Moldovenești cu România (în acea perioadă România era, de fapt, Moldova de Vest – dintre Carpați și Prut, fără Bucovina, așa încât a avut loc unirea celor două Moldove – cea de Est, dintre Prut și Nistru, s-a unit cu cea de Vest, dintre Carpați și Prut [35]) a însemnat *rezolvarea problemei Basarabiei*. Unirea a fost recunoscută de către Marea Britanie, Franța, Italia, și Japonia, care la 28 octombrie 1920 au semnat la Paris un tratat sau protocol cu România (au recunoscut *suveranitatea României asupra Basarabiei*; Japonia nu a ratificat tratatul, deoarece, printr-un acord secret, s-a angajat să nu o facă, înțelegându-se cu URSS în privința insulei Sahalin [36]). Poziția SUA poate fi exprimată astfel: „Cât privește chestiunea Basarabiei, fără a exclude justetea actului de la 27 martie 1918, față de care Departamentul de Stat și diplomații americani de la Paris se pronunțaseră deschis, atitudinea oficialilor Washingtonului, până în 1933, a avut în vedere un eventual consimțământ al diplomației sovietice la Protocolul de la Paris din 1920” [37]. Recotropirea și reanexarea Basarabiei, la 28 iunie 1940, de către URSS a însemnat reparația acestei probleme și repunerea ei pe tapet. Dacă pornim de la ideea că rezolvarea problemei Basarabiei înseamnă reunirea celor două părți ale vechiului Principat al Moldovei (Moldova Occidentală – dintre Carpați și Prut, cu Moldova Orientală înstrăinată – dintre Prut și Nistru, care mai este

denumită *Basarabia*) în granițele unui stat, putem afirma că această problemă nu a fost rezolvată până în prezent. Parte a problemei Basarabiei este și controlul exercitat în prezent de armata rusă (rămășițele armatei a XIV-a) asupra a șapte localități din estul Basarabiei: orașul Bender și satele Gâsca, Proteagailovca, Merenești, Chițcani, Cremenciug și Zahorna. Unități ale armatei ruse se află atât în cetatea Bender, cât și în raza orașului respectiv.

În 1812 chestiunea Basarabiei a apărut ca o problemă de ordin geopolitic, în care au fost implicate câteva dintre statele influente din Europa acelei perioade de timp. În prezent, rezolvarea problemei Basarabiei nu poate avea loc decât, de asemenea, în context geopolitic european și internațional, cu implicarea UE și SUA. Astăzi problema Basarabiei vizează întâi de toate aflarea Republicii Moldova în zona de influență a Federației Ruse (și prezența armatei ruse în orașul basarabean Bender), iar rezolvarea ei ar însemna aderarea țării la Uniunea Europeană, adică intrarea în spațiul civilizațional european. Întrucât Republica Moldova este membru al CSI și, respectiv, nu este membru al UE și NATO, spre deosebire de republicile baltice ex-sovietice ea face parte din *vecinătatea apropiată*. Termen care încă în doctrina militară rusă adoptată în 1993, când președinte era Boris Elțin, iar ministru al apărării Pavel Graciov, desemna spațiul de influență al Federației Ruse, în care armata rusă „este datoare să le apere pe cele 25 milioane de etnici ruși care se aflau în afara granițelor Federației Ruse (...)” [38]. Republicile baltice, aflate sub umbrela NATO și în cadrul UE, au reușit să se desprindă de *vecinătatea apropiată* – zona de dominație geopolitică a Rusiei. Desprinderea Republicii Moldova de aria geopolitică rusească va avea loc atunci când vor fi reunite două elemente: 1) voința, respectiv acțiuni ale elitei politice moldovenești și ale poporului Republicii Moldova în vederea părăsirii sferei de influență rusească și 2) susținerea din partea UE și SUA a acestui demers.

Anul 1812 (anexarea Basarabiei) în discursul public contemporan

Autoritățile Rusiei interpretează până în prezent într-o manieră tendențioasă faptul anexării teritoriului moldovenesc în 1812. Se pare pornind de la anexarea din 1812, MAE al Federației Ruse contestă însuși caracterul moldovenesc al teritoriului Basarabiei. Într-un material postat pe 17.11.2011 pe site-ul acestui minister, intitulat „Внешнеполитическая деятельность СССР накануне Великой Отечественной Войны (справка)”, semnat „историко-документальный Департамент”, se menționează: „В конце июня 1940 г. советское правительство добилось мирного разрешения вопроса о возвращении Бессарабии Советскому Союзу. Советско - румынский конфликт по этому поводу возник еще в 1918 г., когда бессарабские земли были захвачены румынами. СССР никогда не мирился с насильственным отторжением этого региона, о чем он неоднократно заявлял перед всем миром. 26 июня 1940 г. румынскому посланнику в Москве было вручено заявление советского правительства, в котором Румынии предлагалось **возвратить исконно русские земли – Бессарабию, а также северную часть Буковины** – Советскому Союзу (*sublinierea ne aparține*). (...) 28 июня 1940 г. части Красной армии вступили в Бессарабию и Северную Буковину. Бессарабия воссоединилась с Советской Молдавией, а Северная Буковина – с Украинской ССР. **Возвращение древнерусских земель в состав СССР** (*sublinierea ne aparține*) имело и важное военно-стратегическое значение: были сорваны планы румынского руководства и их покровителей, превратить этот регион в плацдарм готовящейся против СССР войны” [39]. Angajații de la MAE al Rusiei nu explică de când anume și cum teritoriul Basarabiei, care în 1711 a fost recunoscut de Petru cel Mare ca fiind moldovenesc, a ajuns „teritoriu primordial rus” și „pământ străvechi rusec”. Este știut faptul că teritoriul Basarabiei nu a făcut parte din statul Rusia Kieveană [40] sau din Cnezatul Halicia-Volânia. În acest context, observăm un paradox: istoricii din Republica Moldova se sprijină pe recunoașterea de către Rusia, în persoana lui Petru cel Mare (în 1711), a caracterului moldovenesc al Basarabiei, în timp ce MAE al Rusiei de azi susține că partea basarabeană a teritoriului Republicii Moldova reprezintă un teritoriu „rusec”.

De menționat că „informațiile” fără vreun temei din „referința” MAE al Rusiei se înscriu într-un șir de asemenea „constatări” care au fost făcute de autoritățile Rusiei de-a lungul istoriei. În nota diplomatică (ultimativă) din 26 iunie 1940, remisă ministrului României la Moscova, Gheorghe Davidescu, de către comisarul afacerilor externe Veaceslav Molotov, se scria despre „unitatea seculară a Basarabiei, populată în principal cu ucraineni, cu Republica Sovietică Ucraineană” [41]. Mitul popularii de către „ucraineni” a Basarabiei înaintea moldovenilor/ românilor era vehiculat încă în 1918, inclusiv la Chișinău. „Deputatul Osmolovski, de neam ucrainean, declara în ședința Sfatului Țării din 16 martie 1918: «Soarta i-a legat și amestecat pe moldoveni cu ucrainenii. *Ucrainenii sunt chiar mai vechi în Basarabia ca moldovenii* (sic! *sublinierea ne aparține*). Acum

ucrainenii vor ca această țară să fie neatârnată, vor lupta cu năzuințele de peste Nistru, ca și cu cele de peste Prut» [42]. Se știe că unul dintre motivele care au dus la votarea de către Sfatul Țării, la 27 martie/9 aprilie 1918, a unirii Republicii Democratice Moldovenești (Basarabia) cu România a fost – pe lângă faptul că nici un stat nu a recunoscut până în acel moment independența Republicii Moldovenești – amestecul guvernului Ucrainei, care la începutul anului 1918 a formulat pretenții teritoriale cu privire la Basarabia [43].

Poziția SUA cu privire la istoria teritoriului moldovenesc este mai apropiată de adevăr, adică se bazează pe fapte confirmate prin documente. La 28 iunie 1991, la inițiativa senatorului american Larry Pressler, a fost adoptată Rezoluția Congresului Statelor Unite ale Americii „S.RES.148 – To express the sense of the Senate that the United States should support the right to self-determination of the people of the Republic of Moldavia and northern Bucovina („Cu privire la susținerea dreptului la autodeterminare al poporului Republicii Moldova și nordului Bucovinei”)[44]. În documentul (Rezoluția) Senatului, supus spre vot Congresului, se conțin mai multe date istorice, așa încât se poate afirma că el conține în sine, în partea sa dinaintea concluziilor, o „referință” („справка”) cu caracter istoric. În document se arată că „Principatul (...) Moldova s-a afirmat ca stat independent în sec. 14; Moldova a fost invadată în 1806 de armata Rusiei și anexată [se are în vedere partea din Principatul Moldova care constituie acum cea mai mare parte a teritoriului RM] ca rezultat al Tratatului rusoturc de la București; La 15 noiembrie 1917, Guvernul Sovietic a proclamat dreptul popoarelor Imperiului Rus la autodeterminare și stabilire a statelor separate; La 2 decembrie 1917, Adunarea Constituantă Moldovenească, Sfatul Țării, ales în mod democratic, a proclamat Moldova republică independentă [de fapt, a proclamat Republica Moldovenească în cadrul Rusiei, *notă A.L.*]; La 9 aprilie 1918, Adunarea Costituantă a votat unirea Moldovei cu Regatul România”. În document se arată că în Tratatul de Pace de la Paris din 28 octombrie 1920 statele semnatare au aprobat și au recunoscut în mod clar reunirea Moldovei cu România. „Forțele armate ale Uniunii Sovietice au invadat România la 28 iunie 1940 și au ocupat Moldova de Est, nordul Bucovinei și Herța cu încălcarea Cartei Ligii Națiunilor, Tratatului de Pace de la Paris din 1920, Tratatului General pentru renunțarea la război din 1928, Pactului de Asistență Mutuală româno-sovietic din 1936, Convenției pentru definirea agresiunii din 1933 și principiilor general recunoscute ale dreptului internațional. Anexarea Moldovei [de Est], nordului Bucovinei și Herței a fost acceptată în prealabil în protocoale ale tratatului de neagresiune semnat între Uniunea Sovietică și Reich-ul german la 23 august 1939. Din 1940 până în 1953 sute de români din Moldova și Bucovina au fost deportați de URSS în Asia Centrală și în Siberia. (...) La 23 iunie 1990, Consiliul Suprem al Moldovei a declarat Republica Moldova stat suveran. (...) Statele semnatare ale Actului Final de la Helsinki au acceptat principiul drepturilor egale ale popoarelor și dreptul lor la autodeterminare (...)”. Reieșind din toate acestea, Senatul a hotărât că Statele Unite trebuie să „susțină dreptul la autodeterminare al poporului Moldovei Sovietice ocupate și a nodului Bucovinei (...)”. Senatul se arată dispus să susțină dezvoltarea pașnică a Republicii Moldova, chiar unirea Republicii Moldova cu România, dacă vor exista „eforturi viitoare ale Guvernului Moldovei” în acest sens. Se știe că Guvernul de la Chișinău niciodată, de la proclamarea independenței Republicii Moldova (27 august 1991) până în prezent, nu a ridicat această problemă.

Chiar dacă în documentul Congresului SUA s-au strecurat unele imprecizii (de ex., din text se poate deduce că SUA ar fi semnat Tratatul privind Basarabia, din 28 octombrie 1920: chiar dacă nu au obiectat, reprezentanții americani la Paris nu au semnat documentul), el vădește – o cunoaștere profundă a istoriei Moldovei, comparativ cu documentul MAE al Federației Ruse (dacă excludem ipoteza unei falsificări intenționate a diplomaților de la Moscova). De altfel, poziția cu privire la istoria spațiului moldovenesc din Rezoluția Congresului SUA coincide cu poziția conducerii Republicii Moldova din acel moment. Într-un discurs televizat din 5 martie 1991, președintele Republicii Moldova Mircea Snegur menționa: „Pământurile moldovenești din stânga Prutului au fost incluse în componența Uniunii ca urmare a punerii în aplicare a Protocolului adițional secret al Pactului sovieto-german de neagresiune semnat, la 23 august 1939, de conducerea Germaniei fasciste și de cea a Uniunii Sovietice. După cum știți, acest act a fost condamnat de Congresul al doilea de deputați ai poporului din U.R.S.S. Mai mult decât atât, istoria nu cunoaște vreun document care ar confirma includerea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, formate de Moscova, în componența Uniunii. Această chestiune nu a figurat cel puțin pe ordinea de zi a sesiunii a șaptea a Sovietului Suprem al U.R.S.S, de la 2 august 1940 [45]”.

Documentele citate mai sus (al MAE al Federației Ruse și al Congresului SUA) denotă faptul că istoria spațiului moldovenesc este invocată până în prezent în discursul public contemporan, în acte oficiale (diplomate) ale unor state influente ale lumii. Iar anexarea, în 1812, a Basarabiei de către Rusia țaristă are ecouri până în prezent – diferite la Moscova de cele de la Washington, București sau Chișinău.

Referințe:

1. Texte care au zguduit lumea. - Iași: Moldova, 1995, p.109.
2. Ibidem, p.107.
3. Negre V. Basarabia. Pagini din istoria rășluirii (răpirii). - Slobozia, 2009, p.10.
4. Istoria României în date. - Chișinău: Crai-nou, 1992, p.14-115.
5. Iorga N. Istoria românilor. - Chișinău: Universitas, 1992, p.156.
6. Ibidem.
7. Ibidem, p.206.
8. Ciobanu Ș. Basarabia. Populația, istoria, cultura. - Chișinău: Știința, 1992, p.24.
9. Gumenâi I. Istoria ținutului Hotin. De la origini până la 1806. - Chișinău: Civitas, 2002, p.264.
10. Ibidem, p.265.
11. Negre V. Basarabia. Pagini din istoria rășluirii (răpirii). - Slobozia, 2009, p.10.
12. Treaties of Tilsit, http://en.wikipedia.org/wiki/Treaties_of_Tilsit, accesat: 2.04.2012.
13. Filotti Al.G. Frontierele românilor // http://ro.wikisource.org/wiki/Frontierele_rom%C3%A2nilor/Vol_II,_Capitolul_I, accesat: 2.04.2012.
14. Ibidem.
15. Ibidem.
16. Ibidem.
17. Ibidem.
18. Negre V. Op. cit., p.13.
19. Ibidem.
20. Ibidem.
21. Eminescu M. Basarabia. - Sibiu: Mileniul Trei, 1995, p.42.
22. Cernovodeanu P. Basarabia. Drama unei provincii istorice românești în context politic internațional. 1806-1920. - București: Albatros, 1993, p.38.
23. Iorga N. Neamul românesc în Basarabia. Vol.1 - București: Editura Fundației Culturale Române, 1995, p. 277.
24. Ibidem, p.283.
25. Gore P. Anexarea Basarabiei. - Chișinău, 1992, p.5.
26. Eminescu M. Basarabia. - Sibiu: Mileniul Trei, 1990, p.19.
27. Neculce I. Letopisețul Țării Moldovei. - Chișinău: Știința, 1993, p. 36.
28. Gumenâi I. Istoria ținutului Hotin. De la origini până în 1806. - Chișinău: Civitas, 2002, p. 90-91.
29. Eminescu M. Basarabia. - Chișinău: Verba, 1991, p.30.
30. Moraru A. Istoria românilor. Basarabia și Transnistria 1812-1993. - Chișinău: AIVA, 1995, p.19.
31. Ibidem, p.34.
32. Șișcanu I. Împotmolici în tranziție. - Chișinău: Civitas, 1999, p.20.
33. Ibidem, p.18-19.
34. Moraru A. Op. cit., p.32.
35. Lavric A. 27 martie ar trebui să fie Ziua națională a Moldovei, pe Portalul de știri Arena.md, http://www.arena.md/?go=news&n=4124&t=27_martie_ar_trebuie_să_fie_ziua_națională_a_Moldovei, 6.12.2011.
36. Șișcanu I. Basarabia în contextul relațiilor sovieto-române. 1940. - Chișinău: Civitas, 2007, p.93.
37. Dobrinescu Valeriu Florin. Bătălia pentru Basarabia. - Iași: Junimea, 1991, p.23.
38. Cioroianu A. Geopolitica Matrioșkăi. Rusia postsovietică în noua ordine mondială. - București: Curtea Veche, 2009, p.155-156.
39. Внешнеполитическая деятельность СССР накануне Великой Отечественной войны (справка), 17-11-2011, <http://www.mid.ru/bdcomp/ns-arch.nsf/88ff23e5441b5caa43256b05004bce11/edd9c32e32f7d3eac3257929001f58e5!OpenDocument>, accesat: 7.04.2012.
40. A se vedea harta: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fb/Kievan_Rus_en.jpg, accesat: 7.04.2012.
41. Pactul Ribbentrop-Molotov, Notă ultimativă sovietică (26 iunie 1940), Răspunsurile Guvernului Român (27 și 28 iunie 1940), Protocolul încheiat între N.Titulescu și M.Litvinov (21 iulie 1936) (1936 - 1940), http://www.istoria.md/articol/146/Pactul_Ribbentrop_Molotov_Nota_ultimativ%C4%83_sovietic%C4%83_26_iunie_1940_R%C4%83spunsurile_Guvernului_Rom%C3%A2n_27_%C5%9Fi_28_iunie_1940_Protocolul_%C3%AEncheiat_%C3%AEntre_N_Titulescu_%C5, accesat 7.04.2012.
42. Ștafi I. Spovedaniile Basarabiei, 18.05.2011, în <http://www.vavivov.com/art.php?id=502>, accesat 7.04.2012.
43. Ibidem.
44. S.RES.148 – To express the sense of the Senate that the United States should support the right to self-determination of the people of the Republic of Moldavia and northern Bucovina, <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c102:S.RES.148>: , accesat: 7.04.2012.
45. Snegur M. Labirintul destinului. Memorii. Vol.2. - Chișinău, 2008, p.188.

Prezentat la 29.05.2012